

Когато ученикът трудно чете,
пише или смята
(Дислексия)

В помощ на учителите

Save the Children

Съдържание:

- I. Въведение
- II. Какво да направим,
когато забележим, че
ученикът не се справя?
- III. Контакт с родителите
- IV. Какво още трябва
да знаем
- V. Причини
- VI. Прояви
- VII. Признаци на дислексията
през различните етапи на
детското развитие
- VIII. Как да помогнем на
децата с дислексия да
учат по-лесно

I. Въведение

В училище ние изглеждаме:

Разсеяни, невнимателни, трудни и дори глупави ученици.

В тетрадките ни често пише:

Внимавай повече! Не пропускай букви! Пиши с целия клас!

Довършвай задачите докрай! Защо не си записа домашното?

Работи по-усилено и внимателно!

За някои деца училището се явява особено предизвикателство. Когато преминат прага му, те се сблъскват с доста трудности в процеса на обучение. В сравнение със съучениците си те по-трудно се научават да четат, пишат или смятат. Затрудненията могат да са налице във всички или само в една от тези области.

Част от тези ученици изглеждат прекалено активни и невнимателни, а други - много бавни, неорганизирани и мудни в час. **Специалистите наричат състоянието дислексия (или специфични нарушения на способността за учене).**

Проблемите им не са в резултат на мързел, инат, недостатъчно учене или нежелание. Дори напротив, те полагат доста повече усилие при овладяване на академичните умения. Причината за техните затруднения може да бъде наличието на специфични нарушения на способността за учене. Най-общо трудностите, които се наблюдават в час, се свързват с начина, по който мозък преработва информацията способността им да я разбират, запомнят, предават или съхраняват.

Деца с дислексия го правят по различен начин.

При това състояние може да е нарушен един или повече от основните психични процеси, участващи в разбирането или употребата на езика /устен или писмен/, което може да се проявява като недобра възможност за слушане, говорене, четене, писане и извършване на математически операции. Тук не се включват ученици, които имат обучителни проблеми в резултат на зрителна, слухова или моторна недостатъчност, умствено изоставане, емоционални смущения или са следствие от социални, културни или икономически фактори.

Има обективни причини към шестата си година все още да имат проблем да са съсредоточени в занятие или урок в продължение на 30-35 минути. Затрудняват се да работят под усилено умствено напрежение, каквото срещат по време на учебния час. Затова и състоянието им става видимо едва когато започнат училище.

При тези ученици напредък и успешно усвояване на материала не може да се постигне, когато им се преподава или учат с традиционните методи, предназначени за болшинството деца. Учителите често смятат, че детето ще се научи да чете (пише, смята), когато прави много повече упражнения, дописва несвършеното в час въщи или остава през междучасието, за да довърши работата си. Но реалността е различна. Подобни начини не им помагат да достигнат нивото на съучениците си, а само ги натоварват и обезсърчават. Това са деца, които се нуждаят от специфични и индивидуално ориентирани подходи. Затова първоначално е необходимо да се направи внимателна оценка на техните способности, дефицити и нужди за да се събере необходимата информация за планиране на подходящи подходи за обучение.

II. Какво да направим, когато забележим, че ученикът не се справя?

Когато учителят забележи, че един ученик няма очакваните постижения за съответния клас и възраст, той може да посъветва родителите да потърсят обяснение за това чрез консултиране от съответните специалисти. Те ще преценят подробно и индивидуално нивото на способностите, дефицитите и нуждите на детето.

Специалистите, към които може да се обърнете, са психолог, логопед, специален педагог, при необходимост и лекар. Те боравят с разнообразие от средства и техники, с които събират необходимата информация. Важно условие е специалиста, към който се насочва детето да познава и работи с дислексия. Първоначално детето може да бъде насочено към училищния психолог и логопед.

Срещата, проведена от специалисти, може да установи:

- какви точно са затрудненията, които среща детето (подробна информация за проблема)
- какво точно пречи на научаването и обработката на информация (обяснения за наблюдаваните затруднения);
- кои са силните страни и интересите на детето;
- решава и препоръчва подходящите начини за възприемане и усвояване на материала;
- насочва към стратегии за справяне и работа с ученика или съставяне на индивидуална програма за обучение, когато това е необходимо;
- информация, на базата на която може да се направи прогноза за бъдещото развитие на детето.

III. Контакт с родителите

Контактът с родителите на децата с дислексия е труден. Възможно е те да отричат наличието на проблем при детето им или дори да обвиняват вас като опит за справяне с трудните емоционални преживявания, които имат. Не забравяйте, това е травматично събитие за родителите. Те се нуждаят от време и много подкрепа, за да приемат и разберат ситуацията.

Ако не знаете как да разговаряте с родителите или разговорите, които сте провели с тях, не са били достатъчно ефективни, можете да потърсите съдействието на психолог. Училищният психолог би могъл да ви помогне като разговаря с родителите, като ви даде предложения за това как да го направите вие или съвместно с него проведете тази среща.

При всички случаи трябва да се опитате да създадете позитивни взаимоотношения с родителите, за да имате добра основа за взаимно сътрудничество и ефективна работа с детето.

IV. Какво още трябва да знаем

Децата със *специфични обучителни трудности* могат да имат различни прояви. Затрудненията могат да варират от съвсем леки и дискретни до значителни и очевидни. Важно е да се има предвид, че няма да отминат спонтанно или с времето, а чрез специфични терапевтични подходи и стратегии, индивидуално съобразени с всяко отделно дете. При подходяща и навременна помощ децата с дислексия могат да компенсират и да развият ефективни умения за четене, въпреки че вероятно темпото на четене ще бъде по-бавно от средното. При по-сериозни затруднения от този тип учениците често продължават да се „борят“ с четенето и в по-късна възраст. Някои от трудностите, свързани с писането, също може да останат във времето. Прогнозата зависи от няколко неща: тежест и специфичен модел на проявите, време на откриване на нарушението, ресурс на индивида и семейството му и адекватност на провежданата терапия.

Ако нарушението не се открие и не се коригира, могат да възникнат различни проблеми!

Проблем: Когато не се открият навреме причините за затрудненията им, тези ученици още от детството се лишават от възможността да имат равен старт в живота в областта на професионалната реализация и на ежедневно функциониране.

Решение: Най-добрият вариант е *специфичните обучителни трудности* да се открият и коригират навреме.

Проблем: Когато ученикът системно и още от началните класове в училище преживява неуспех и затруднения в области, с които повечето хора се справят с лекота, могат да се развият допълнителни емоционални или поведенчески проблеми. Децата с проблеми от този характер често имат ниска самооценка, неуверени и тревожни са, склонни са към развитие на депресивна симптоматика, често се оплакват от главоболие и болки в корема. Отношенията към ученето и училището става негативно. Започват да бягат често от часове и отказват да учат.

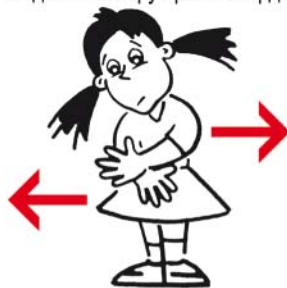
Решение: Поощрявайте учениците за тяхното старание и положените усилия, а не само за постигнатите резултати. Дайте им възможност да изявят възможностите, които имат в други области.

V. Причини

За да разпознаете обучителни проблеми и помогнете на децата е важно да се разбере природата на затрудненията им. Непознаването и/или неразбирането на трудностите само ги задълбочава.

- Дислексията може да съпътства човек през целия му живот и често може да се прояви и семейно. Фамилната история на тези дефицити се обяснява с някои теории за наследяване чрез гените.
- Един от основните проблеми, които имат децата с *дислексия*, е свързан с преработката на слухова информация. Често е нарушена способността им да разграничават коректно звуците в думите.
- Наблюдават се проблеми при извличане на информацията от паметта (букви, символи, думи и др.)
- Друга характерна черта е свързана с последователната преработка на информацията. Този проблем може да се прояви като трудност при изпълнение на инструкция, която изисква няколко последователни действия. Например: "Отиди до В клас и виж дали дневника е останал там. Попитай госпожата дали родителите на Петър са купили новото ръководство по математика!" Подобна инструкция е твърде сложна за децата с обучителни затруднения! Те вероятно ще запомнят само част от инструкцията. Затова можете да я опростите. Например: „Помоли Петър от В клас да даде новото ръководство“.
- Пространствените представи са друга проблемна област.

Тези ученици често объркват ляво и дясно. Ако помолите детето да покаже левия крак с дясната си ръка, ще видите какво объркване може да настъпи. Такива трудности може да забележите и по отношение на посоките изток – запад, север – юг или при следване на определен

маршрут по указания, например: „Отиди до края на улицата и там завий наляво, след ....”.

- Проблеми при самоорганизацията. Често упрекваме децата си, че около тях е бъркотия. Това особено се отнася за някои деца с дислексия. Те могат да срещат непрекъснати и големи трудности с планирането и изпълнението на някаква задача. Трудно им е да преценят колко време ще им е необходимо, от какви материали имат нужда и каква е последователността от действия, която трябва да извършат. Те не преценяват кога ще им трябва тетрадка или друго пособие за училище. Вие може да ги улесните като им помогнете с организацията на учебните пособия, като въведете различни цветове за съответните учебни предмети или като планирате заедно с тях стъпките, които трябва да предприемат, за да се справят с определена задача (например подреждането на чантата за училище за следващия ден).

VI. Прояви

При децата със специфични обучителни трудности можете да наблюдавате още:

- Разминаване между възможностите и реалните постижения.

Ако при разговор детето ви изглежда умно, но доста трудно се справя с четенето, писането или математиката, това може да бъде сигнал, че има дислексия. Ако четенето е като при дете с две години по-малко, това също е важен индикатор за наличието на евентуален проблем.

- Непостоянно поведение.

Обичайният модел е учениците да са по-добри в математическите, отколкото с езиковите умения или обратното. Но също така те могат да имат неравномерни постижения. Често може да са добри с уроците по математиката във вторник и изобщо да не се справят в четвъртък. Те може да обичат история/география една седмица, а на следващата да не могат да разберат нищо от нея. Може да открият, че любимия им предмет от трети клас се превръща в предмет, който изобщо не харесват в четвърти, само защото материалът за запомняне се е увеличил.

- Нарушенията в четенето (дислексия) е най-разпространения вид специфично нарушение и се отнася до способността на човек да придобива умения, свързани с четенето и езика.

- Затрудненията с писането и правописа обикновено се нарича дисграфия. Дислексията и дисграфията често се появяват заедно, но проблеми с правописа и писането могат да се проявят и при наличието на добри умения за четене.

Наличието на правописни грешки в къси, прости думи е една от първите специфични грешки, които с нарушения на писмената реч проявяват често. Възможно е те да изписват думите така, както се чуват, например: **коръп** , **грат** (вместо **кораб** и **град**).

Често може да бъркат реда на буквите в думата, например: вместо **клас** може да пишат **кلسа**, вместо **място** – **мятсо** и др. Обикновено децата с дислексия не виждат грешките, които допускат. Може да им покажете няколко неправилни варианта и те да не „видят” разлика между тях.

- **Трудности в математиката.** Не знаят как да извършат действията в правилния ред. В математиката те се сблъскват с поредността на числата, правилата при решаване на текстови задачи, класифицирането, и новия, специфичен математически език. Проблемите в математиката могат да съпътстват нарушенията на четенето и писането, но биха могли да се появят и изолирано.

- **Хиперактивност и дефицит на вниманието (ADHD).** При много ученици първото, което се забелязва, е тяхното "невнимание", но всъщност те правят точно обратното – обръщат внимание на *всичко*. Това, което най-много ги затруднява, са способностите да планират напред и да фокусират вниманието си избирателно при организирането на незабавен отговор. Много от децата с хиперактивен синдром с дефицит на вниманието са неспокойни, импулсивни, дезорганизирани, прекалено много говорят. Изглеждат подвижни, но са с лоша координация и това личи в почерка и писмената им продукция. Много често децата със *специфични обучителни трудности* са също така и хиперактивни или имат дефицит на вниманието. Но двете състояния могат да съществуват и поотделно.

VII. Признаци на дислексията през различните етапи на детското развитие

Около нас стоят много стени, които ни пречат да се научим да четем и пишем, както го правят другите деца в класа!

Ние не сме виновни за това!

Специалистите наричат „стените“ *признаци* или *характеристики* на състоянието.

Те не са постоянни и се променят през времето. Затова на различни етапи вие може да наблюдавате различни характеристики.

Ако сте учител в детска градина...

Езиковото развитие на децата в предучилищна възраст е база за научаване на четенето в по-късна възраст. Признаци от този период на развитието, които са сигнал за възможни трудности по-късно на етапа на четене:

- забавяне в говора;
- трудности в разпознаването, запомнянето и съчиняването на рими;
- трудности при запомняне на адреса или телефонния номер;
- трудности при разбирането, запомнянето и следването на инструкции и ориентацията в пространството.

Ако сте учител в началните класове...

В този възрастов период учениците развиват умения за четене и писане. Децата със *специфични затруднения* ще покажат някои от следните характеристики:

- трудно ще разберат връзката между звук и символ;
- може да обърват визуално близки букви /*д - в, ш -т, п – тl*;
- Някои деца обърват при писане цифри и букви. Например: обърват буквите *в* и *д* (когато са ръкописни), *9* и *6* , ръкописната главна буква *£* и *3*; с и)
- заменят, обърват букви, чиито звукови съответствия са близки /*д-т, в-ф, к-г*/;
- трудно извличат думи от паметта си (**например: Знаят думата и нейният смисъл, но не могат да кажат точно как се нарича!**)
- грешки при четене и писане, например: разменяне, изпускане, добавяне, заместване на букви, срички или цели думи;
- може да изпускат граматичните окончания докато четат и пишат;
- трудно запомнят правописните правила.

Ако преподавате на ученици в прогимназия /4-8 клас/...

На тази възраст децата би трябвало вече да са усвоили основните умения за четене и да умеят да извличат важната информация при четене. Много ученици с *дислексия* продължават да имат значителни трудности при развитието на уменията да разпознават думи и затова не могат да се справят с по-големите изисквания, които се отправят към тях. Може да наблюдавате:

- значителни трудности при четенето и писането на многосрични думи;
- липсва съзнание за структурата на думата по отношение на представки/наставки /корен
- често биха прочели грешно близки на външен вид думи /*тава – това*/, което променя смисъла;
- проблеми с разбирането на прочетеното и научаване на нова информация от текст;
- проблеми в правописа или във възможността да организират идеите си в свързан текст.

Когато сте учители в гимназия, може да забележите...

Гимназистите са ученици, които вече трябва да са добили умения за анализиране и синтезиране на информация в писмен вид. Много от хората с дислексични трудности могат да компенсират някои свързани с четенето проблеми, но други могат да продължат да имат проблеми с автоматичното разпознаване на думите. В тази възраст може да се наблюдават:

- все още трудности при разпознаването на думи, което е достатъчно неблагоприятно за придобиването на знания и за развитие на способността да се анализира писмен текст;
- бавна скорост на четене;
- продължават трудностите с правописа и писмената композиция;

- трудности при водене на записки в час;
- трудност при изучаването на чужди езици.

Други свързани характеристики

Децата със *специфични обучителни проблеми* могат да ви объркат като демонстрират крайно силни или прекалено слаби страни и способности в някои области. Те могат да покажат някои от следните характеристики:

- специални таланти в областите музика, изкуство, спорт, театър и творческо писане;
- объркване на ляво и дясно, трудности с идеи за време и пространство или много добри визуално-пространствени възможности;
- трудност или незрялост при създаването и задържането на приятелства.

VIII. Как да помогнем на децата с *дислексия* да учат по-лесно

Стъпка по стъпка към справянето

Предлагаме ви няколко лесни и прости стратегии за включване на децата към груповия обучителен процес. Традиционните методи на обучение в нашето училище са предимно насочени към словесността. Те изискват активно слухово внимание и концентрация в час. Но повечето от учениците с *дислексия* не успяват да седят и да бъдат съсредоточени в лекционния вариант на преподаване. Изключително трудно и напругащо за тях е изпитването в писмен вид, попълването на тестове, особено при наличие на ограничения във времето. Тази ситуация ги напруга и блокира. Задачата, която им се дава, изисква да

се справят с повече от едно нещо, което не могат. А именно: информация, поднесена писмено, много думи или понятия, които не разбират съвсем. Необходимост да четат и пишат сами, при условие че имат значителни затруднения в тези сфери. И като връх на всичко – това съобразяване и натиск от време, което в повечето случаи те не отчитат, нямат усет или техния вътрешен часовник е настроен различно.

Какво да направим в часа?

Представяне на урока /план, задачи и точки/. Разбирането и съобразяването с тези моменти е много важно за детето с дислексия. Даването на индивидуална подкрепа ще ги подпомогне в умението да се научат да планират.

- Запознайте накратко учениците с това какво предстои преди да започнете урока
- Записвайте задачите / плана за часа на дъската, така че да могат да се препишат в тетрадките. Добре е да научите децата с дислексия да си отбелязват кои от задачите са свършили и кои не.
- Научете ги да отбелязват коя точка от плана на урока вече е предадена. Така ще намалите напрежението от дължината на урока и новата материя.

Преподаване в час

- Ако разделите урока на по-малки части, ще помогнете те да бъдат по-съсредоточени и да не се притесняват от това " какво още предстои?". Понякога те се объркват, че "не хващат урока", защото се затрудняват да четат от дъската.
- Оставете написаното на дъската по-дълго време, за да успеят да запишат всички. Или предоставяйте на децата с обучителни проблеми предварително напечатан на лист план на урока.
- Можете да предложите да повторят на глас инструкциите на задачите, за да имат повече време и възможност да ги разберат.
- Използвайте различни цветове, за да маркирате най-важните неща в урока и да привлечете вниманието им към тях.
- Позволете на учениците собучителни трудности да използват технически средства. Когато пишат бавно или им е трудно да разчитат написаното, могат да използват компютър.
- Разрешете използването на калкулатор при трудности с изчислителните операции.
- Може да бъде разрешено използването на диктофон за записване на новия урок. Прослушването на записа въкъщи ще улесни ученика при домашната подготовка на урока.
- Осигурете допълнителен учител, ако е необходимо. Добре е той да е съответно подготвен и да може да помага на детето при подготовка на домашните му въкъщи.

Оценяване

- При оценяване избягвайте да маркирате грешките, които не са конкретно свързани с работата. Например в писмена работа по история не санкционирайте всички правописни грешки или грозния почерк. Ако работите върху пълен член обърнете внимание само на грешките по задачата.

- При поставяне на оценка се съобразявайте и с индивидуалните усилия, които полага ученика с дислексия. Поощрявайте и подкрепяйте желанието за работа и усилията за концентрация.
- Понякога може да се наложи да адаптирате изпитните задачи специално за тези деца като ги съобразите с техните проблеми и трудности.

Мястото на ученика с дислексия в класната стая

- Не оставяйте децата с дислексия да седят най-отзад в класната стая Някои от тези деца са устроени да внимават за всичко което се случва в клас /цветове, шумове, действията на другите/ и това допълнително ги разконцентрира от учебния процес.
- Не е добре да са до други съученици, които имат проблеми с концентрацията в час. Не е добре те да стоят също така до детето, което е лидер в класа и се справя изключително добре, защото сравнението с неговите постижения може да ги обезсърчи.
- Желателно е чина да е фронтален и близък до учителя ,така че преписването от дъската да не е трудно и при нужда от помощ или въпроси да могат да се обърнат към учителя.

Нещо повече относно задачите за домашна работа

Обикновено задачите за домашна работа се съобщават в края на урока или се записват на дъската в последната минута от часа. Учениците с *дислексия* често не успяват да ги запомнят, чуят или преписват. Понякога може да са го направили неправилно или непълно.

- Добре е задачите за изпълнение въщи да съдържат предимно практическа работа.
- Не натоварвайте учениците с проблеми в научаването с твърде много задачи за домашна работа.
- Когато записват задачите за домашна работа, дайте достатъчно време на учениците със *специфични нарушения на способността за учене* и ги научете винаги да отбелязват правилната дата.
- Проверете дали са записали правилно задачите за работа въщи.
- Ако е необходимо, дайте на децата с дислексия записани от вас задачите за домашна работа на отделен лист.
- Дайте ясни инструкции за изпълнение на задачите за работа въщи.
- Научете учениците да потърсят помощ, когато не могат да се справят сами (обсъдете с тях на кого могат да се обадят по телефона, за да попитат нещо). Не винаги те могат да съобразят това.
- Ако имате възможност, давайте задачите за домашна работа в началото на часа, а не в края, когато те са изморени и нетърпеливи.
- Записвайте домашното с различен шрифт цвят /или с по-едри букви/ винаги на едно и също място на дъската.

И не на последно място:

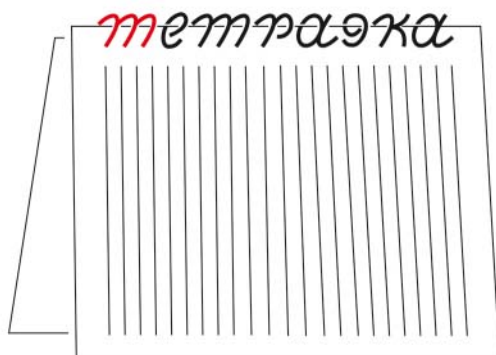
- Поощрявайте децата с дислексия пред съучениците им. Не позволявайте те да трупат твърде много негативен опит в училище. Това може да бъде причина за ниска самооценка, научена безпомощност и депресивни преживявания.
- Отбелязвайте пред другите ученици, когато те са положили усилия или са добри в някои области.
- Общувайте открито с децата със специфични нарушения на способността за учене.
- Питайте ги дали това, което правите, наистина им помага.
- Бъдете търпеливи, използвайте хумор и несъстезателни игри.

Използване на мултисензорни подходи на обучение

Чрез подобни подходи непрекъснато ни рекламират различни продукти и ние почти без да се замислим купуваме, защото имаме възможността едновременно да ги пипнем, помиришем, вкусим, чуем и видим. Това е най-ефективния начин за учене при всички деца. А при деца със специфични обучителни трудности това е достъпния начин да научават.

Тези ученици са много различни един от друг и е важно да обединим повече сетива за да имат възможност да научат. При малките деца писането с пръст, пеенето на азбуката, пластелина, стимулират зрението, слуха, допира. Така буквите са чути видяни и пипнати. Да се използват повече сетива особено допира и движението/кинетично/- това дава на детския мозък ключ към успеха

- Не карайте децата да пишат многократно думата, която грешат. Това няма да помогне. Дайте визуална опора, за да не се случва грешката /*m* и *w* /

- При наличие на огледално писане можете да се опитате да свържете правилните посоки на буквите с някаква трайна асоциация. Например: кола, която пътува в определена посока или дръжка на чаша, която се държи с лявата ръка.
  - Добра практика е да дадете възможност на ученика за тактилен опит, когато греши определена буква. Можете да му предложите да рисува буквата на много голямо пространство, например на пода, на дъската или във въздуха.
  - Можете да използвате букви, направени от фина шкурка или друг материал, имащ характерен релеф /например велур/. При тяхното използване се разчита на силното и необичайно усещане от пръстите на ръцете докато детето изучава формата и посоката на изписване на буквата.
  - Ако напишете буквата по нетрадиционен начин, например с по-рядко използван шрифт, шансовете тя да се запомни от дислексичните деца е по-голям.
  - Можете да моделирате буквите от пластилин или да дадете на ученика с дислексия такава домашна работа, която то да изпълни заедно с родителите си.
- Голямо предимство на мултисензорния подход е възможността, която дава за преработване на информацията през различни сензорни канали. Детето с дислексия, което има проблеми със слуховата или зрителната преработка на информацията, може да използва други сетива, за да научи буквите, цифрите, четенето, писането и смятането.
- Както казва Мечо Пух:

„Като не става с това въже,
ще опитаме с друго въже!“

Бъдете гъвкави! Помогнете на детето с дислексия да открие другото въже!

Автори:

д-р Анета Атанасова - психолог

Олга Георгиева - логопед

Рисунки, дизайн и предпечат:

Рекламна агенция "Оптима"

тел.: 02 953 27 94

© Всички права запазени.

Save the Children

Тази книжка се издава от

Save the Children UK

Спасете децата -
Обединено кралство

www.1school4all.org

София 1000

Ул. "Иван Вазов" 38

Тел. 02 9865252

02 9814958

E-mail: office@savethechildrenbg.org

www.savethechildrenbg.org